

TANULMÁNYOK

PETHÓ JÓZSEF

KRÚDY ÉS MÓRICZ: KELETIEK A NYUGATBAN

„A nap s az emberiség s a történelem keletről nyugatra tart. Kelet népének is ez az útja, s ha járja: azon nap alatt jár, annak az emberiségnek felese, annak a történelemnek alakítója, mint a legnagyobb nemzetek”
(Ignotus: Kelet Népe)

Bevezetés

Számos irodalmi és tudományos rendezvényen, emlékülésen, konferencián emlékezett meg 2008-ban a magyar szellemi élet arról, hogy száz évvel ezelőtt indult a Nyugat című folyóirat. Valójában azonban persze helyesebb lenne a „Nyugat folyóirat” megindulása helyett a „Nyugat-mozgalom”, sőt a „Nyugat-korszak” megindulásáról beszélni, hiszen a lap sokkal több volt, mint egy folyóirat. Különböző modern művészeti-tudományos, sőt világnézeti eredmények, szándékok katalizátorává és gyűjtőhelyévé, röviden szólva: fókuszává és ezáltal szimbólumává lett.

A Nyugatban, közismert is talán, nagy szerepet játszottak a „keletiek”, azaz az akkori Magyarország keleti vidékeiről: a Partiumból és a környező megyékből jött tehetségek. Elég, ha az első nemzedékből itt most csak a Szatmárral szomszédos Szilágy megyében született Ady Endre mellett Szép Ernőt (aki Huszton született), Kaffka Margitot (Szatmárban, Nagykárolyban született), Móricz Zsigmondot és Krúdy Gyulát említjük. Közülük Móricz és Krúdy írásművészete nemcsak a „Nyugat-korszak”-ban, hanem a magyar próza alakulástörténetének egész XX. századi, sőt bizonyos vonatkozásokban máig tartó szakaszában is a legfontosabb szerepet töltötte be. Egy újabb irodalomtörténeti összefoglalásban Szegedy-Maszák Mihály (1991: 654) például a következőképp értékeli jelentőségüket: Krúdy „a Szindbád ifjúsága (1911) című kötetétől kezdődően a magyar novella megújítója lett, Napraforgó (1918) című könyvével pedig a XX. századi magyar regényírás egyik legjelentősebb alkotójának, egyúttal – jellem és történet széttördelésével – a műfaj kezdeményező erejű továbbfejlesztőjének bizonyult. A szecessziós ösztönzésű prózaírók közül csakis neki sikerült maradandó értékű hosszabb műveket írnia, a többiek hozzá képest mind kismesterek”. Összességben pedig azt állapítja meg, hogy Krúdy és Móricz kivételével a XX. század első két évtizedének prózaírói csupán kezdeményezőkné tekinthetők, nem megvalósítóknak. A százéves Nyugatra és a „keleti nyugatosokra” emlékezve ezért is idézzük most kettejük művészetének kapcsolatát és a részben ezzel, részben a szülőföld közelségéből adódó „szomszédság”-érzésből eredeztethető mély személyes barátságukat - a Nyugat tükrében.

A kezdetektől a beérkezésig

A viszonylag hosszú pályakezdet után Móricz és Krúdy is a Nyugat megindulásának idején éri el az átütő sikert (vö. Katona 1971, Cséve 2007). Ennek kezdetét Móricz számára a Nyugat első évfolyamában, azaz 1908-ban megjelent Hét krajcár című novella jelenti, majd a Hét krajcár novelláskötet (1909) és a Sárarany című regény (1911) már az igazi megérkezés az irodalom első vonalába. Krúdy első jelentős sikereit Szindbád-novelláival aratta: 1911-ben jelent meg a Szindbád ifjúsága, 1912-ben a Szindbád utazásai című novelláskötet. Az első nagy közönségsiker az 1914-ben megjelent A vörös postakocsi című regény hozta meg. Mindezek a művek szorosan kötődnek a Nyugathoz: jórészt a folyóiratban jelentek meg először, értékük, korszakalkotó jelentőségük felismerésében és elismertetésében pedig döntő szerepe volt a Nyugat íróinak, kritikusaiknak. A Hét krajcár tehát a Nyugat 1908. évi 20. számában látott napvilágot, az azonos című kötetet is a Nyugat

jelentette meg, a Sáraranyt szintén a Nyugat közölte először folytatásokban². Krúdy esetében is hasonló a helyzet: számos Szindbád-novella a folyóiratban jelent meg először, és az első gyűjteményes Szindbád-kötetet szintén a „Nyugat Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság” adta ki.

Szimbolikus, de emellett persze nagyon is objektív jelentőséget tulajdoníthatunk annak a „két keleti nyugatost” a fentiek (és egyebek) mellett összekötő ténynek, hogy az első igazán fontos, bizonyos értelemben a modern irodalomba történő befogadást, „beavatás”-t jelentő elismerést mindketten magától a Nyugat nagymesterétől, Adytól kapták meg. Sokak számára ismert a „Levél-féle Móricz Zsigmondhoz”, amelyben Móriczot a folyóirat 1911. évi, december 1-jei számában köszöntötte Ady. Ebben Móricz művészetének modernsége és étéke mellett külön hangsúlyt kap Móricz „keleti”-sége is.

*Ma te vagy a tévő és jótékony gyermek,
Nyugat csapatjának keleti zászlója,
Mi nagy csatázásunk nagy igazolója.
Néha kényeskedő, de magyar hatalmú,
Nyugatba tört magyar s duzzadt bizodalomú,
Papnak indult lélek, de szabad, pacsirtás,
Szentírásos ember, kinek szent az írás.
Ma te vagy a magyar s rendkívüli követ,
Ma benned sarjadnak az ős, magyar tövek.*

Kevésbé ismeretes talán azonban az a tény, hogy már jóval a fent említett vers megjelenése előtt, 1909 augusztusában publikált Ady a Nyugatban egy a Móricz művészetét fenntartások nélkül elismerő, az író magától tudó, maga mellé helyező (emelő?) írást³. Ebben a „drága, nagyszívű kenyeres pajtás”-t rajongva és - ez sajátos szempontunkból szintén külön figyelmet érdemel - az ország keleti részéről jöttek ráismerésével és közösségtudatával, közösségvállalásával köszönti. Úgy jellemzi itt Móriczot, hogy az útnak indító keleti országrészt, „Magyarország dagasztó teknője”-t is látatja: „ez a mi fajtánk, újra itt van egy ragyogó, kis ember belőle, tehát minket akar a jövő s reánk van szüksége. ... Ilyen a mi fajtánk. Hogy micsoda fajta? Hajdúszélen, Szabolcsban, Biharszélen, Beregben, Szatmárban, Ugocsaszélen, Szilágyszélen él. Itt nemesítettek egész falvakat egy jókedvű pillanatukban felséges uraink vagy nagyságos fejedelmeink. Bocskor mellé itt kötötték a legtöbb nemesi kardot, s a kis urak itt békültek bele a legnehezebben, hogy nagyurak is vannak. Itt volt víg aratása a javított vallásnak, mert e nem demokrata országnak e tájékán született meg a világ legkülönösebb demokráciája. Nagy famíliák zuhantak itt rongyosan le a hétszilvafás ezrek alacsony sorába, hova máról holnapra a paraszt is felkerülhetett. A fosztogató, álnok nagy urak s papok ellen itt gyakran fogott össze az elkeseredett paraszt s a paraszti sorba jutott, gebéjével együtt éhes, rongyos, kardos kisúr. Itt ismerem magam is hitvány, koldus, de szép nevű famíliákat, akik így beszélnek: ősi rokonságban volnánk a gróf Károlyiakkal, de mi nem tartjuk a rokonságot. Egy sereg nagyúri voltából, birtokából kiforgatott familia egyenesen azért lett kálvinistává, hogy jobban verekedhessenek pápista, labanc, gazdag, egykori osztályos atyafiaival. Itt századokon keresztül majdnem folytonos, ritmusos, nagy volt a szociális felcserélődés. S itt készült el legjobban a talaj a jövőre, az úri Magyarországot ma már nagyon fenyegető, igazi, nyugatias demokráciára. **Ez a tájék Magyarország dagasztó teknője s ennek fajtájából a mi fajtánkból s e vidékről kellett megindult magyar intellektuális forradalomnak vitézeket kapnia.** S ebből, a mi fajtánkból jött mos megint íme egy Móricz Zsigmond, aki egyedül fölér egy forradalmi szabad csapattal. ... És milyen új művészet a Móriczé. Ha angol gyarmat volnánk, azt írnam, amit Indiából írtak Oxfordba a fiatal Kiplingről: London felé új csillag indult keletről” (a kiemelések tőlem: P. J.).

A Nyugatban Krúdynek először az 1910. évi 23. számban jelent meg írása, az Egy régi délibáb című elbeszélés. Még egy év sem telik el, és az 1911. évi 21. számban, a Nyugat hírei rovatban éppen Móricz újabb könyvének megjelenésével együtt már az író valószínűleg legfontosabb⁴ kötetének megjelentetéséről ad hírt a folyóirat. „A Nyugat kiadásában Móricz Zsigmondnak új könyve jelent meg: Az isten háta mögött. Móricz Zsigmond, aki a Sáraranyban egy paraszt Don Juan nagyszerű tragédiáját rajzolta meg, ebben a regényében a magyar kisvárosi élet képét írja meg, a magyar Bovaryné tragikomédiáját. ... A Nyugat kiadásában legközelebb a következő könyvek jelennek meg: Heltai Jenő: Az utolsó bohém, Krúdy Gyula: Szindbád ifjúsága ...és Ady Endrének egy új verses kötetete.”

Ady fent említett, Krúdyt bizonyos értelemben „igazi nyugatos”-sá avató írása a Nyugat 1913. évi 17. számában jelent meg. Az - és ezt minden túlzás nélkül mondhatjuk - elragadtatott hangú ismertetésben A vörös postakocsi című regényt mutatta be Ady. Érdekes, hogy a sokak által a korabeli Budapest regényének tartott könyvről szólva mennyire fontosnak tartotta az olvasónak hangsúlyozni azt, hogy Krúdy nem volt tősgyökeres fővárosi, és így a könyvben „az író vidéki emlékekkel terhessége” is mennyire meghatározó összetevő. „Mai ifjúsággal dalolni a tegnapi ifjúságról csak igaz költőnek adatik, a legnagyobbakhoz hasonlónak, akinek nem egyetlen ifjúsága van, de váltogatja az ifjúságokat. Ez a tegnapi ifjúság Budapesten virágzott el, mert nem is lehetett predestináltabb helyén, mint Budapesten, s szinte csak ennyi a Krúdy könyvében Budapest szerepe. Mert például az író vidéki emlékekkel terhessége, mely olyan szép és csodás e könyvben, mint a Krisztus-anyaság, Budapestet majdnem lefokozza, sőt érdektelenné teszi itt-ott” (a kiemelés tőlem: P. J.).

És ha fent említés esett arról, hogy Ady versben üdvözölte a „Nyugat csapatjának keleti zászlójá”-t, Móriczot, akkor feltétlenül szólni kell arról is, hogy Ady két versét is Krúdynek ajánlotta. Az egyik a keserű gondolatokat reményekkel elegyítő „A menekülő lovas” (1913), a másik a lemondóbb hangú „Öregszünk, öregszünk, öregszünk” (1913). Mindkét vers több lényegi kapcsolódási pontját villantja fel Ady költészetének és Krúdy prózájának. A részletesebb elemzéstől eltekintve hadd említsünk itt most csak néhány olyan elemet, amely nagyjában-egészében kapcsolódást jelent más nyugatosokhoz is, ilyenek például az értékvesztés felismerése és átélése, és így a jelentől, a kor hazug erkölcsi rendjétől való elfordulás, ebből is következően a „visszatekintés”, a múlthoz való fordulás, a múlthoz való menekülés meghatározó volta stb. Nézzük mindezt most „A menekülő lovas” néhány szakaszának példáján:

Krúdy Gyulának küldöm

*Sóbálványa lettem
Hazám dúlásának,
Szeretett jószágim,
Csűreim, táraim
Bús pusztulásának.*

*Nagy rámszakadásnak,
A hirtelen vésznek,
Futó, riadt uton
Könnyben megforduló
Visszatekintésnek.*

*Add, óh, Uramisten,
Hogy némán bolyongjak,
Ajkmát szorító
Dühvel, háborusan
Átkokat ne mondjak.*

*Adjad, én galambom,
Akit most találtam,
Hogy leljek feledést
Két szép, meleg karod
Jó karolásában.*

Krúdy Móriczról - Móricz Krúdyról

A Nyugat 1924. évi 4., Móriczot köszöntő számában jelent meg Krúdy Éjszakai jegyzetek a legújabb Móricz Zsigmond regényről és egyebekről című írása. A gondolatmenetnek lényegében két fő iránya van. Az egyik Móriczról, és ezzel együtt saját korosztályuknak, a Nyugat első nemzedékének, az „öregek”, a „régiek” művészetének védelme, igazolása a fiatalok ellenében: „Az éjszaka ismét (másodszer) is elolvastam Móricz Zsigmond legújabb regényét, amelynek címe: Kivilágos-kivirradtig, – utána Babits Mihály cikkét »A fiatalok«-ról a Nyugat legutolsó számában, amely cikkről annyi mindenféle véleményt hallottam az elmúlt napokban, még azon tavaszi viharokkal, bokáig érő sarakkal elétkozott szigeten⁵ is, ahol azt hiszem, hogy magányos életet folytatok... Nini, mondom magamban, Móricz Zsigmond is ugyanabban időben ír a »fiataloknak« némi csöndreintést, amikor Babits azt rója fel ezekről a gyerekekről, hogy, »sokszor, többé-kevésbé burkolt formában, értésünkre is adták, hogy hajlandók bennünket lebunkózni«. Hát írjanak tíz olyan sort, amilyen a legfrissebb Móricz regényében lépten-nyomon található... írjatok jobbat, különbet, tárogatósabbat...”

A másik fontos összetevő Krúdy Móriczról szóló írásában az a közös élményanyag, amelyet a szülőföldről hoztak, amely éppen olyan ismerős Krúdynak, mint Móriczknak. „Ahogyan megszólal a mesemondás, amint elkezdődik a lélekidézés – írja Krúdy – egy furcsa, vidéki karaván nyomul be a szobámba, amely karavánnak, csaknem minden tagját személyesen ismerem és jelszavuk az, hogy kivilágos-kivirradtig [...] – Honnan jöttök? – kérdem őket szinte feleslegesen, mert ha mást mondanának, akkor is reájuk ismernék. A Nyírségből valók ők valamennyien, azért nyújtom ki nyomban a kezem a jegyző, a tisztartó, a legátus keze után. De régen nem találkoztam velük! Utoljára talán csak egy kisvárosi állomás kuglizójában láttam őket, amerre vonatom elhaladt. Azt hittem, hogy mindörökké ott maradtak ezek a füstös lacipecsenye-szagú magyarok a hosszú ebédlő-asztal mellett, furfangos daru-alakú ráncokkal a homlokukon, tánchoz és ravaszkodáshoz egyformán taktust verő lábukkal, kártyás kezükkel, amelytől a falban lévő szeg is félhet. A régi Magyarország nyomakodik be a szobámba rókatorkos asszonybundáival, férfias farkas-szüreivel, nótáival, csalódásaival, hibáival, de elpusztíthatatlan, drágalátos étvágyával is, pedig decemberben elmúlt István napja. Azt hittem, hogy már régen elmentek ők a zsindegyfedelű uradalmát házakból, legfeljebb a kertben vagy pedig valamelyik kalendáriomban találni meg őket, holott szaftosabban, lángosabban, hamiskásabban élnek, mint valaha, amikor Móricz Zsigmond bekormányozza őket a szobába. Mintha gyermekkori képeskönyvet lapozgatnék, amelyben a mese már elválaszthatatlanul összekeveredett a valósággal, ezeket az embereket mind ismertem, ha nem is családi nevükön, de álombeli nevükön mindenesetre” (a kiemelések tőlem: P. J.).

Leginkább a közös emlékek összekötő erején alapul a mély hitelessége és hatása annak a szép visszaemlékezésnek is, amelyet Krúdy halálakor írt Móricz „Krúdy elaludt” címmel (ez már a „Magyarország”-ban jelent meg). Az egykor és ott és a most és itt feloldhatatlan értékellentéte adja a gerincét a Krúdy-portré mellett kettejük viszonyát is elének rajzoló sajátos nekrológnak. A múlt: a „mint szabolcsi gyermekek fiúkorunkban”, az „odaháza Nyíregyházán”, az otthon, az „ákácos kis falvak a Nyírségen” és a jelen: „a szennyes tajtékú ma” között feloldhatatlan a szembenállás, és nem lehet kétséges a választás sem, Szindbád miután végighajózza emlékei minden folyócskáját, oda ér vissza, ahonnan elindult.

„Még alig tíz napja, tizenkettő. Ennek a szennyes tajtékú mának fodor hulláma összesodorta a csónakunkat, s egymás mellett kötöttünk ki egy füzesben: már a klubban. Örömmel ültünk össze, mint otthon az úri cserkelők, akik bokorba akasztják a fegyvert, hogy a Tisza-kanyarodóban együtt süssenek nyáron kecségét.

– Gyulám, Gyulám, szívem reménye – öleltem őt –, mit keresel te itt?

Lehajtotta szomorúfűz-fehér fejét, s kedves dörmögő hangján mondta:

– Semmit.

Hosszú lábait keresztbe vetette, hosszú karjait ölében összerakta, s kicsit maga elé süppedve:

– Nem keresek én itt semmit... Nemigen keresek én már sehol semmit. [...]

– Mikor voltál odahaza Nyíregyházán – én.

– Nem nagyon régen – élénkült fel kicsit ő. – Elmentem az édesanyámhoz... Jól van... Úgy él, mint számtalan évvel ezelőtt. Maga műveltetni meg a kis földjét, a kis szőljét. Nem szorul senkire... Más ember, mint én vagyok... Más fajból voltak ők, mint amit ideadtak nekünk...

Hallgattunk.

– Minket elrontott az élet, – szólok.

– Az is lehet, – szól. – De nem Budapest, hanem még sokkal hamarabb valami... Abba a tévhitbe éltünk, hogy mindig vasárnap van... [...]

Nézem ezt a csodálatos hajóst, az életbárka romló roncsán, és ráébredtem a szavakra, amiket vetett. És feltűntek előttem az ákácok kis falvak a Nyírségen – nemsokára nyílnak az ákácok a vasárnapi, tisztára seprert kis falvak felett, olyan ömlő és dús virágzással, ahogy csak a Krúdy Gyula fantáziájának édes illatú virágfüzérei nyíltak még. Nézttem és láttam, hogy ott bizony elváltak a hétköznapok és a vasárnapok. Hétköznap a munkaszeker zörög, és a kasza cseng. Vasárnap az énekeszó s délutáni templom után az avult öreg kártyák súgnak a kapuk előtt az »úr és paraszt« játékban s a nemzeti csöndes: a »ferbli«, a kúriákon... És soha úgy ketté nem hasadt előttem a hétköznap és a vasárnap s a múlt és a jelen, mint Krúdy csöndes kis meg jegyzésére a klub setérvörös-posztós asztala mellett.

S szólt:

– Azok tudtak élni. Még akkor lehetett is élni... És jól tudtak élni... Ezek itt nem tudnak. Nem is tudják, mi a szép és mi a jó élet... Nem tudják, mi a jó falat, a jóízű pihenés és az egészséges jó munka...

– És a szívbeli mulatás, – adtam fel neki a szót, mint a szabolcsi gyermekek fiúkorunkban a tekét, hogy elüsse a jó játékos pajtás.

– Úgy van, – helyeselte örömmel. – Mert mulatás és mulatás közt különbség van... Az öregek mulatása, az felszabadulás volt, mint a csikó tavasszal, ha kinyílik az idő, ha kieresztik, nagy karikában vágat szakadásig... Mi már úgy mulattunk, mintha az idegek megbolondultak volna, és elvesztettük volna a féket... De bolond lovak voltunk. Soha hámba, mindig csak a gyepen... »Gyepre magyar«... – szerette mondani szegény Szemere Miklós. Hát mi ki is szakadtunk a gyepre, barátom. [...] – Nem szeretem én ezt a mai világot... Azt mondják »átmeneti idők«... Csakhogy én nem kívántam átmeneti időt: igaz, ezt az egész életet se tudom, hogy valaha kiköveteltem volna... Protekciót biztosan nem vettem igénybe, hogy meg kapjam... Itt se, mióta itt vagyok... Egy protekciót azonban elfogadnék: egy jó kabalát, hogy a kártya jobban szolgáljon... – mosolygott a beszéden, Szindbád mókás duruzsolásán. – Kártya ez az egész élet... egy kártyára van fel téve minden... Ez az egy még szórakoztat... Hogy ebben a bolond világban hogy fordul a sors... Bár arra se vagyok kíváncsi: minek örülhet az ember, ha magyar?...

S elpillantott a távolba, komoly és szomorúan mosolygó szemekkel. Szindbád végighajózta emlékei minden folyócskáját, s oda ért vissza, ahonnan elindult. Felállt, kezét fogott lágy és selymespuha kezekkel, és átevezett a kártyaszobába, hol is átnyújtott tizenhét pengőt egy kollégának, a lapok járása és útmutatása szerinti részletekben... Aztán egy sarokba vonult, ahol csöndesen és békésen elaludt. Ahogyan Gehl mester, csodálatos, ugyanazon estén lerajzolta.

És néhány nap múlva, otthon, csöndes és kellemes ágyában, ugyanolyan békésen, ahogy élt, senkinek zavart nem okozva... örökre...“

Móricz vagy Krúdy - Móricz és Krúdy

Móricz és Krúdy prózáját nemcsak a hivatalos vagy félhivatalos irodalmi kánonok, hanem az olvasói vélekedések is, egyébként bizonyos szempontokból indokolható módon, gyakran élesen szembeállítják. A szemlélet- és stílusbeli különbségek kiemelése viszont sokszor teljességgel megalapozatlan értékelésekbe torkollik. Gondoljunk csak a közelmúlt irodalompolitikai elveire, értékrendjére, amelynek például az lett a

következménye, hogy a realista és „forradalmi” szemléletű, a dzsentrit „könyörtelenül” leleplező és a szegények sorsa iránt elkötelezett Móricz standard érettségi törzsanyag lett a középiskolai oktatásban, míg a „tegnapok ábrándos ködlovag”-ját, az „múltba révedő” és „dekadens” Krúdyt gyakran még a kiegészítő anyagból is száműzték a tantervkészítők vagy a helyzethez alkalmazkodni kénytelen tanárok. Mára szerencsére ez a hamis hierarchia felbomlóban van. Az újabb irodalomtudományban, és ebből következően az oktatásban is, egyre inkább kezdik mind Móriczot, mind Krúdyt az igazi jelentősége szerint kezelni. A két nagy „keleti nyugatos” között végre nem választani kell, különbözőségüket látva is egyenrangúnak tarthatjuk prózájukat: a „Móricz vagy Krúdy” választás helyében így remélhetőleg mind az irodalomtudományi kánonokban, mind az olvasók érdeklődésében és értékelésében a Móricz és Krúdy művészetét egyaránt elismerő viszony fog kialakulni. És itt is van mit tanulnunk a Nyugattól, a nyugatosoktól!

Először hadd utaljak vissza Adyra, aki mint láttuk, mindkettejüket egyaránt igen nagyra értékelte és barátjának tartotta.

A másik beszédes példa Kosztolányihoz kötődik, akinek javaslatára 1932-ben a Magyar Pen Club elnöksége az igen jelentős, Rothermere lord által adományozott irodalmi díjat, 250-250 fontot megosztva Móricz Zsigmondnak és Krúdy Gyulának ítélte oda. A Pesti Napló február 6-ai számában közölt beszédében Kosztolányi így kapcsolta össze és jellemezte kettejük művészetét: „Évtizedes munkásságukkal mind a ketten mintegy belombozzák irodalmi életünket. Móricz Zsigmondnak tavaly jelent meg »Forr a bor« című regénye s megannyi remekbe készült elbeszélése. Az ő emberábrázoló művészete egyedül való színfoltja ennek a földnek. Úgy rémlik, hogy egy magyar falut látunk, viharos, nyári verőfényben, éles körvonalakkal, komor fekete árnyékokkal. Krúdy Gyula szintén tavaly tette közzé »Az élet álom« című elbeszéléskötetét. Ő a félmúlt és a régmúlt lírai álmódója, a gyermekkorba visszanyúló, elemezhetetlenül furcsa és finom emlékekkel, melyeket csak egy született költő fejezhet ki közvetlenül. A két író tehát kiegészíti egymást s együtt jelképezi égaljunkat.”

Jegyzetek:

¹ A dolgozat a Nyugat megjelenésének 100. évfordulója alkalmából készült.

² Később szintén a Nyugatban jelentek meg először a következő jelentős Móricz-művek: *A fáklya* (1917), *Légy jó mindhalálig* (1920), *A nagy fejedelem* (1930), *Forr a bor* (1930-1931).

³ Adynak ezt a cikkét a Nyugat 1924-ben a következő indoklással újraközölte: „Most azért adjuk ki újra, mert Ady tanúságtétele Móricz mellett, és mert a »Hét krajcár«-ról külön írás el nem képzelhető.”

⁴ Vö. Bezeczy Gábornak (2007) *A magyar irodalom története* című korszerű szintézisben megjelent „Siker és népszerűség: a legenda kezdete” című tanulmányával, amely az első Szindbád-kötetet mutatja be.

⁵ Krúdy ekkor a Margitszigeten lakott.

Irodalom:

Ady Endre 1909. *Móricz Zsigmond (és egy kötet elbeszélés. A címe „Hét krajcár”. A Nyugat kiadása)*. Nyugat 16.

Ady Endre 1913. *Krúdy Gyula könyve: A vörös postakocsi*. Nyugat 7.

Bezeczy Gábor 2007. *Siker és népszerűség: a legenda kezdete*. In: *Szegedy-Maszák Mihály–Veres András (szerk.): A magyar irodalom története II. Gondolat Kiadó. Budapest. 791–806.*

Cséve Anna 2007. *Móricz Zsigmond indulásai*. In: *Szegedy-Maszák Mihály–Veres András (szerk.): A magyar irodalom története II. Gondolat Kiadó. Budapest. 754–761.*

Katona Béla 1971. *Krúdy Gyula pályakezdése. Akadémiai Kiadó. Budapest.*

Krúdy Gyula 1924. „Éjszakai jegyzetek a legújabb Móricz Zsigmond regényről és egyebekről”. Nyugat 4.

Móricz Zsigmond 1933. *Krúdy elaludt*. In: *Tóbiás Áron: Krúdy világa. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Bp. 294–296.*

Szegedy-Maszák Mihály 1991. *Irodalom és művészetek a XVIII. század elejétől napjainkig*. In: *Kósa László (szerk.): A magyarságtudomány kézikönyve. Akadémiai Kiadó. Budapest. 541-725.*

Tóbiás Áron 1964. *Krúdy világa. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Budapest.*